

Szalavetz Andrea

A GAZDASÁGI VERSENYKÉPESSÉG ERŐSÍTÉSE

1. Versenyszereplők, a versenyképesség összetevői

1.1. A versenyképesség nem önmagáért való kategória, a cél a növekedés révén elért élet-színvonal- és életminőség-emelkedés. A versenyképességet ilyen értelemben lehet és kell nemzeti szinten is vizsgálni: a nemzetgazdaság intézményeinek azon képességeként, hogy a piaci kudarcokat, információs aszimmetriákat mérsékeljék, az erőforrások optimális allokációját és reallokációját előmozdítsák, és ilyen módon hozzájáruljanak gazdasági szereplők piaci pozíciójának javításához, a lehetséges pozitív externáliák maximális kihasználásához és ezáltal a jólét emelkedéséhez.

1.2. A verseny természetesen nem makroszinten dől el, hanem a versengő gazdasági szereplők szintjén. Cégek és nem országok között folyik a verseny. Egyes makropolitikai lépések (például az árfolyampolitika vagy az adó- és járulékpolitika területén) ugyanakkor jelentős befolyást gyakorolnak nemzetgazdasági szinten a versenyképességre, változásuk jelentős versenyképesség-elmozdulást okozhat, legalábbis rövid távon. Célszerűen kialakított szakpolitikákkal (például a fizikai, informatikai és adminisztratív infrastruktúra ésszerű jobbításával, a humántőkébe irányuló beruházásokkal, a technológia abszorpcióját elősegítő tényezők befolyásolásával, a hazai tudomány ésszerű menedzselésével, a gazdasági szereplők közötti kapcsolatrendszer intenzitásának erősítésével stb.) a nemzetgazdaság növekedését, a termelékenységet, a verseny feltételeit kedvező irányban lehet befolyásolni.

1.3. Az „országok vagy cégek” versenye mellett harmadik szereplők is megjelentek, és növekvő befolyást gyakorolnak a versenyképesség keretfeltételeire. E harmadik, szupranacionális szereplők egyrészt szabályozási tevékenységükkel befolyásolják a verseny keretfeltételeit, másrészt a gazdasági és üzleti feltételeket közvetlenül érintő szakpolitikájukkal, selektív beavatkozásaikkal. A versenyképesség megalapozását szem előtt tartó szakpolitikáknak ma már elkerülhetetlenül igazodniuk kell a versenyt befolyásoló szupranacionális szereplők tevékenységéhez.

2. Versenyképességre utaló gazdasági mutatók és módszertani buktatók

2.1. Egy kis, nyitott, technológiakövető, felzárkózó ország számára a versenyképesség soktényezős feltételrendszerének legfontosabb eleme az exportpotenciál. Versenyképes az a gazdaság, amely képes arra, hogy intenzív piaci versenyben fenntartsa, sőt növelje világpiaci részesedését. Mindez természetesen nem értelmezhető termékszinten, hiszen bizonyos iparágak térvesztése, bizonyos termékek exportrészesedésének csökkenése, sőt akár a külkereskedelmi mérleg romlása is, nem feltétlenül a csökkenő versenyképesség jele. A másik oldalról, az exportpotenciál alakulását egyéb mutatókkal kell kiegészítenünk ahhoz, hogy versenyképességi következtetéseink megalapozottak legyenek: vizsgálni kell az export importvonzatának alakulását és az export technológiai szerkezetét is. Mivel az előbbi mutató tekintetében a szakirodalom erőteljes együttmozgásra hívja fel a figyelmet, az iparstratégiai döntések kialakításakor célszerű az iparági szintű nettó, és nem a bruttó, exportból kiindulni, illetve az iparági szintű nettó export adatbázisát kialakító kutatásokat ösztönözni.

2.2. Rövid és középtávon az export technológiai szerkezete szoros összefüggést mutat a versenyképességgel; hosszabb távon és meghatározott fejlettségi küszöb felett az export ágazati összetétele a versenyképességnek már nem meghatározó tényezője. A magyar példák különösen élesen mutatják, hogy a döntéshozóknak különbséget kell tenniük az ún. csúcstechnológiai ágazatok és a tudásintenzív – s ezért magas hozzáadott értéket termelő – tevékenységek között.

2.3. Bár a *Global Competitiveness Report* – az endogén növekedésmélt téziseivel összhangban – kimagasló jelentőséget tulajdonít a bejegyzett szabadalmakkal számszerűsíthető

innovációs potenciálnak, és szoros összefüggést állapít meg az innovációs potenciál és a versenyképesség között, ez csupán a fejlett országok közötti versenyképesség-különbségek vonatkozásában igaz. A technológiakövető, felzárkózó országok körében elsősorban a másutt generált technológia abszorpciója és fokozatos továbbfejlesztési képessége korrelál leginkább a versenyképességgel, nem pedig a helyi innovációgenerálás. A versenyképesség előfeltételei közé tartozik így a kifinomult, nem csupán a helyi K+F-ráfordítások volumenére és az innovációgenerálás egyéb mutatóira, hanem a transzferintézményekre és az ipar-egyetem kapcsolatokra is jelentős hangsúlyt helyező nemzeti innovációs rendszer.

2.4. Napjainkban a gyors felzárkózást mutató országokban szoros kapcsolat mutatható ki a működőtőke-vonzási képesség és a növekedés és felzárkózás között. Gyors felzárkózásra képes az a gazdaság, amely képes arra, hogy a nemzetgazdaságok közötti versenyben, a nemzetközi tényezőáramlás egyik mobil tényezőjéből, a tőkéből hosszú távon minél többet magához vonzzon, és határai között megtartsa, illetve ennek révén képes a saját immobil termelési tényezőinek jövedelmezőségét és versenyképességét emelni. Versenyképességre utal az is, ha a működőtőke-beáramlás jelentős, illetve növekvő része a meglévő befektetések termelte profit újraberuházásából származik.

3. A transznacionális szervezetekbe integrált szereplők versenyképessége és versenyfeltételei

3.1. Amint egy gazdasági szereplő transznacionális társaságba integrálódik, illetve egy gazdaságban szignifikánsan megnő a transznacionális társaságok szervezetébe integrált szereplők aránya, az adott cég és a gazdaság versenyképességét a hagyományos versenyképesség-felfogásoktól eltérően is értelmeznünk kell. Ezeknek a szereplőknek a számára ugyanis módosul a piaci környezet, mert megváltozik a piac szerkezete és a versenytársak köre. Mások lesznek a versenyképesség tényezői. A helyi leányvállalatok számára a verseny transznacionális szervezeten belüli erőforrás-allokációs verseny formáját ölti.

3.2. Ez a verseny egészen addig nagyrészt költségalapú, amíg a leányvállalat olyan megkülönböztető képességeket nem fejleszt ki, amelyek alkalmassá teszik arra, hogy az üzletmenet egyes kulcsfunkcióit felelősségi körébe vonja. Ide tartoznak a termeléshez kapcsolódó tudásintenzív szolgáltatások, leginkább a kutatással-fejlesztéssel és az értékesítéssel-vevőkapcsolattal-menedzsmenttel összefüggőek.

3.3. A helyi leányvállalatok versenyképességére leginkább a fajlagos hozzáadott érték mutatójuk növekedése utal. A leányvállalati kibocsátás növekedése, sőt a kapacitások növekedése (a befektető bővítő beruházásai) ugyanis lehet csupán a kereslet megélénkülésének vagy a befektető erőforrás-átcsoportosításának eredménye. Konjunkturális megingás esetén a kibocsátás visszaesik, a befektető leépítheti, más országba telepítheti a kapacitásokat. Hasonlóképpen, a tevékenység jövedelmezőségének szintje alapján sem vonhatunk le egyértelmű következtetéseket a leányvállalat versenyképességére vonatkozóan, (még az adott befektető harmadik országbeli leányvállalatainál kimutatott jövedelmezőségi szinttel összehasonlítva sem), hiszen a jövedelmezőség kimutatott szintjét erőteljesen befolyásolja a helyi szabályozás. Vállalati szinten legfeljebb a tevékenység jövedelmezőségének tendenciaszerű változásából vonhatunk le versenyképességi következtetéseket.

4. A magyar gazdaság versenyképességének alakulása és erősítése az exportteljesítmény szemszögéből

4.1. A külkereskedelmi forgalomra és a közvetlen külföldi beruházásokra vonatkozó adatokból azt az általános következtetést lehet levonni, hogy az 1999–2003-as időszakban Magyarország versenyképessége csak a gépek és gépi berendezések terén javult számottevően, a többi termékcsoportnál kisebb-nagyobb mértékű romlás volt megfigyelhető 1999-hez képest. A gépek részesedése a teljes exportból 2003-ra elérte a kétharmadot, ami rendkívül kedvező az egész gazdaságra nézve, hiszen e termékkör előállítás generálja a legtöbb *input-output* kapcsolódást a hazai gazdaságban.

4.2. Ugyanakkor, a technologiaigényes termékekre történő jelenlegi termelési és exportspecializációnk nem csupán rendkívüli növekedési lehetőségeket, de komoly veszélyeket is rejt magában. Globális jellegük, illetve a növekvő skalahozadék következtében ezek az iparágak jelentős koncentrációt mutatnak. Mindez sebezhetővé teszi a gazdaságot, hiszen a makrogazdasági mutatókat túlzottan befolyásolja néhány iparág teljesítménye, sőt némi túl-

zással néhány külföldi működőtőke-befektető döntése. Mind az Európai Unióba irányuló exportunk, mind az onnan származó importunk országok szerinti struktúrája rendkívüli mértékben koncentrált, és ezáltal a magyar gazdaság gyakorlatilag egyoldalúan függ a Németországban (és kis mértékben az Ausztriában) bekövetkező gazdasági folyamatoktól.

4.3. A magyar gazdaság teljesítménye jelentős mértékben exportfüggő, így az exportlehetőségek szűkülése egyben a gazdasági növekedésre is kedvezőtlenül hathat. Az export egyoldalú országok szerinti struktúrája tehát jelentős kockázatokat rejt magában, így exportpiacaink diverzifikációja elengedhetetlen feladat.

4.4. Az egyes termékcsoportok áruforgalmában megfigyelhető tendenciák alapján megállapíthatjuk, hogy a mezőgazdasági termékek fokozatosan versenyhátrányba kerültek a kibővülő unió piacain. Ez a tendencia főként az újonnan csatlakozó országokkal szemben érvényesült. Az egységes belső piacon leomló korlátozások komoly versenyt indukálnak majd, amely a szektort különösen nehéz helyzetbe hozhatja. Éppen ezért rendkívül fontos, hogy az uniótól kapott, vidékfejlesztésre szánt pénzeket a lehető leghatékonyabb módon, megfelelő ellenőrzőrendszer kiépítése mellett költse el a magyar állam. Mezőgazdaságunk versenyképessége azon is múlik, hogy a gazdáknak folyósított közvetlen jövedelemtámogatást a kedvezményezettek mire fordítják. Mivel e pénzek elköltését nem ellenőrzik, ezért felmerül annak kockázata, hogy a jövedelemkompenzációt a gazdák felélik, és azt nem beruházási javakra, hanem fogyasztási cikkekre költik majd. Éppen ezért célszerű lenne, ha az állam kreatív ösztönzési rendszert alakítana ki arra vonatkozólag, hogy az unióból érkező közvetlen jövedelemtámogatást, illetve annak nemzeti költségvetésből történő kiegészítését a gazdák beruházási javak vásárlására fordítsák.

4.5. A kibővülést követően Magyarország külkereskedelmében növekvő hányadot fognak képviselni az újonnan csatlakozó országok. Ennek egyik oka az ezzel az országcsoporttal egészen a kibővülésig folytatott kereskedelmünk fennmaradt korlátainak megszűnése, a másik pedig az, hogy az újonnan csatlakozó országok gazdasági növekedése évről évre jócskán meghaladja a jelenlegi tagok növekedési ütemét. Ez a tendencia nagy valószínűséggel folytatódni fog, így exportdiverzifikációs törekvéseink során érdemes komoly figyelmet fordítani erre az országcsoportra.

5. A magyar gazdaság versenyképességének alakulása és erősítése a munkaerőpiac szemszögéből

5.1. Az Európai Unió lisszaboni stratégiájából világosan kiderül, hogy a fejlett országokban a versenyképesség célkitűzése szorosan összetartozik a szociális kohézió célkitűzésével, de fenntartható fejlődés nem képzelhető el akkor, ha az egyik célkitűzést hosszabb ideig csak a másik rovására lehet érvényesíteni. A szociális kohézió egyik (vagy talán a) legfontosabb eleme a munkahelyteremtés. Az unió tagországai stratégiai programokat dolgoztak ki, és jelentős forrásokat szánnak a munkahelyteremtésre és a munkaerő-mobilitás erősítésére, oktatásra, képzésre. Bár a célok megvalósításának eszköz- és intézményrendszere eltért az egyes tagországokban, közös jellemzőjük az a felismerés, hogy a legjobb foglalkoztatáspolitikát az átgondolt koncepciójú oktatási, képzési, szakképzési politika. A magyar gazdaságpolitika szempontjából mindez azért különösen releváns, mert empirikus felmérésünk szerint a magyarországi vállalatok versenyképességét kedvezőtlenül befolyásolja a szakemberhiány. Megszűntek, összezsugorodtak a szakmunkásképzők, az oktatás eltávolodott a (vállalati) gyakorlattól és igényektől.

5.2. Egyre nő a fejlett, speciális szakképzettségű, rugalmas, alkalmazkodóképes munkaerő iránti igény és az érte folytatott verseny. A működőtőke egyre inkább azokat az országokat keresi, ahol magas szakképzettségű, a fejlett technológia befogadására alkalmas munkaerő áll rendelkezésre. Szembevetendő azoknak az országoknak a versenyképesség-javulása és növekedésük felgyorsulása (Finnország, Írország), ahol a humántőke-befektetések kiemelkedő mértékűek voltak.

5.3. Magyarországnak nem csupán kötelezettsége, hogy az EU-tagországok munkahelyteremtési programjaihoz hasonlóan dolgozzon ki és finanszírozzon, de versenyképességi szempontból alapvető érdeke, hogy ne csupán az újonnan betelepülő befektetőktől várjon új munkahelyteremtést, hanem diverzifikált munkahely-teremtési programokat finanszírozzon, és

a korábbiaknál nagyobb költségvetési forrásokat bocsásson rendelkezésre a foglalkoztatási ráta emelése céljára.

6. A magyar gazdaság versenyképességének alakulása és erősítése a gazdaság szerkezeti mutatóinak tükrében

6.1. Magyarország makroszerkezete (a többi visegrádi országhoz hasonlóan) nem mutat lényeges eltérést a fejlett OECD-országok makroszerkezetétől. Mindez azonban még önmagában nem utal szerkezeti versenyképességre. Az egyetlen makroszerkezeti adat, amely csekély mértékben, de már önmagában is versenyképességre utalhat, az a szolgáltatásokon belül a legdinamikusabban növekvő és a legnagyobb fajlagos hozzáadott értéket biztosító üzleti szolgáltatások GDP-aránya. A magyar mutató ebben a tekintetben némileg a fejlett országoké alatt marad. Ennek a területnek a fejlesztése versenyképességi szempontból nem csupán annak tudásintenzitása és kiemelt fajlagos hozzáadottérték-aránya miatt elengedhetetlen, hanem mert ezek az iparágak igen jelentős foglalkoztatók, és a vállalkozások zöme az önmagukban is kiemelt gazdaságpolitikai figyelmet érdemlő kis- és középvállalatok. A WTO adatai azt mutatják, hogy a szolgáltatások iránti kereslet dinamikusan, a termékek iránti keresletnél is gyorsabban nő.

6.2. Bár a rendszerváltást követő évtizedben az átalakuló országok közül Magyarországon volt a legnagyobb a feldolgozóipari átstrukturálódás, a változás mértékének jelentőségét nem szabad túlbecsülni. A fejlett országok ugyanis a verseny éleződésére döntően nem iparágak közötti átstrukturálódással, inkább az iparágakon belüli szakosodásváltoztatással reagálnak, vagyis az iparágak leginkább technológia- és tudásigényes szegmenseire specializálódnak, illetve egy-egy szegmensben belül a magasabb minőségű termékek gyártására. A gyors szerkezeti átalakulás a modernizáció jelenlegi szakaszában lelassul, így már nem a változás mértéke és sebessége a szerkezeti versenyképesség erősödésének jele, hanem a meglévő szerkezeten belüli feljebb lépés, a minőségi mutatók változása.

6.3. A szerkezeti átalakulás és a versenyképesség összefüggésének tárgyalásakor a mezőgazdaság főként a primer szektor térvesztése kontextusában kerül elő. Kutatásunk során összehasonlítottuk a fő gazdasági szektorok termelékenységemelkedését a fejlett OECD-országokban. Arra a meglepő eredményre jutottunk, hogy a legtöbb OECD-országban nem csupán a feldolgozóipar (és kisebb mértékben a szolgáltatások) teljesítményére vezethető vissza a termelékenységemelkedés a kilencvenes években, mert a mezőgazdaság termelékenysége szintén erőteljesen – sok esetben a feldolgozóiparénál gyorsabban – emelkedett. Ma már nem állíthatjuk, hogy a mezőgazdaság stagnáló, alacsony technológiai színvonalú, a feldolgozóiparnál alacsonyabb termelékenységű és kisebb termelékenységemelkedésre képes szektor. A mezőgazdaság más ágazatokban született innovációkat erőteljesen felhasználó és ilyen értelemben kiemelten innovatív (saját technológiáját más iparágakban létrehozott technológiai vívmányokkal megtermékenyítő) ágazattá vált. A termelékenységi versenyben a mezőgazdaság elhanyagolása versenyhátrányhoz vezet.

6.4. A szerkezeti versenyképességet döntően a termelés technológiai összetételére visszavezető elemzések figyelmen kívül hagyják, hogy e mutatók a versenyképesség szempontjából számos sokatmondó tényezőt homályban hagynak. Homályban hagyják, hogy a csúcstechnológiát képviselő termékek helyi termelése milyen mértékben támaszkodik helyi kutatásra-fejlesztésre. A csúcstechnológiát megtestesítő termékek termelésének egyes műveletei esetenként munkaigényesek, és nem igényelnek különösebb szaktudást. Napjainkban, amikor a csúcstechnológiát képviselő termékek munkaigényes fázisait a kevésbé fejlett, de relatíve olcsó munkaerővel bőven ellátott országokban végzik, a tudás- és technológiaigényesség besorolását már nem termékszinten, hanem a termelési fázisok szintjén kell elvégezni.

6.5. A csúcstechnológiát képviselő termékek pusztán termelési és exportaránya önmagában még nem ad választ arra a kérdésre, hogy a magas arány milyen típusú versenyelőnynek köszönhető: a relatíve alacsony bérszínvonalra visszavezethető egyszerű költségalapú versenyképességnek, vagy az egyéb, fenntarthatóbb versenyképességet eredményező kompetenciáknak. A mutató versenyképességi relevanciája annál is inkább kétséges, mivel a világgazdaság jónéhány kiemelkedően versenyképesnek tartott szereplője esetében, a versenyképesség épp nem a legmagasabb technológiai szintet megtestesítő iparágakban, hanem az érett, netán a hanyatló szektorokban mutatkozik meg. Az elemzést az ágazatok technológiai besorolása meglehetősen önkényes volta is torzítja, hiszen a besorolás nem követi az egyes ipar-

ágak technológiai fejlődésében megfigyelhető ugrásokat, nem utal arra, hogy hasznosítják-e az egyes iparágak termelő berendezései más – esetenként csúcstechnológiát megtestesítő – iparágak fejlesztéseit.

6.6. A fenti változások azt bizonyítják, hogy a gazdaság szerkezeti összetételének hasonlóságából vagy éppen különbözőségéből kiinduló elemzések nem mindig vezetnek megalapozott következtetésekhez. Nincs optimális gazdasági szerkezet, nem az számít, hogy mire specializálódik egy ország, hanem hogy megfelelő műszaki szinten és megfelelő hatékonysággal termeljen azokban a szektorokban, amelyekre specializálódott.

6.7. A termelés és az export szerkezeti összetétele rövid és középtávon erőteljesen befolyásolja a teljesítményt. A versenyképesség szempontjából hosszabb távon nem az a fontos, hogy mire szakosodott az ország, hanem hogy milyenek a gazdasági tevékenység minőségi paraméterei.

7. Eszközállomány, műszaki megújulás és versenyképesség

7.1. A különböző tényezőellátottságú országok gazdasági szereplői a tényezőellátottságuknak megfelelő technológiát választják ki, vásárolják meg és alkalmazzák, így a korszerűség fogalma alatt nemzetgazdaságonként, pontosabban tőke-munka-arány szintenként mást és mást értenek. A növekvő korszerűség a tőke-munka hányados értékének emelkedését jelenti.

7.2. A korszerűség nem jár együtt feltétlenül az eszközigényességgel: nem feltétlenül a legkorszerűbb eszközállománnyal rendelkező iparágak a leginkább tőkeigényesek. Másrészt, az eszközállomány korszerűségi mutatói iparági szinten ma még kevéssé tükrözik az adott iparág helyi szereplőinek valós versenyképességét. Korszerű eszközállománnyal, magas műszaki színvonalon termelő feldolgozóipari szereplők gyakran egyszerű költségalapú versenyképességet mutatnak átmenetileg.

7.3. A termékek korszerűségét nem kizárólag a termelőberendezések korszerűsége határozza meg, hanem a felhasznált anyagok, alkatrészek, részegységek korszerűsége. Magyarországon ma az ún. feltörekvő iparágak egyben a leginkább anyagigényesek is – méghozzá importanyag-igényesek.

7.4. A külföldi működőtőke-befektetésekre alapozott modernizáció azzal járt, hogy az egyes iparágak műszaki színvonala közötti különbségek erőteljesen megnövekedtek. A technológiai rés (a technológiai színvonalnak a világszínvonaltól mért átlagos távolsága) jelentős iparágközi eltérései nem csupán iparág-specifikus sajátosságokra vezethetők vissza, hanem a technológiapolitikanak, a regionális gazdaságpolitikanak, valamint az intézményrendszernek a gyengeségeire is. A technológiapolitika kevés figyelmet és forrást szánt az érett és főként a hanyatlónak minősített iparágak műszaki fejlesztésére, technológiai megújítására: a gazdasági szerkezetátalakítást, modernizációt célul kitűző gazdaságpolitikai szerepvállalás gyakorlatilag kimerült az emelkedő iparágak, valamint a tőke- és technológiaiimport támogatásában. A hagyományos iparágak szereplői termelékenységüket és versenyképességüket nem az eszköz korszerűsítésére, hanem a munka

7.5. A felmért magyarországi feldolgozóipari kört a közepes technológiai színvonal jellemzi. Ez a technológiai szint és struktúra megfelel a minden ágazatra jellemző kisszériás, egyedi, a tömegesen gyártott termékekhez képest nagyobb élők munkát igénylő termékstruktúrának. Kivétel nélkül minden vállalatnál leszögezték, hogy nemcsak csúcstechnológiával lehet versenyképesnek lenni. Minden technológiát fel lehet futtatni kisebb-nagyobb kiegészítő modernizálással. A technológia széria- és termékfüggő! A nagyszériás termelés a világpiac legnagyobb vállalatainak privilégiuma. A vizsgált magyarországi vállalati és termékkörben (kisebb szériák, egyedi termékek) a termelékeny (nagy kapacitású) technológiák bizonyos mértékig ellentétben is állnak a piac által megkövetelt flexibilitással és a versenyképességgel.

7.6. A beruházások szigorúan a rövid távú piaci igényekhez igazodnak, adott megrendeléshez, biztos piachoz kapcsolódnak. Az új technológiai rendszerek, automata gépek roppant drágák. Egy gép megtérüléséhez hosszú évekre (akár 10-15 évre) van szükség, ennyi időt azonban nem lehet előre látni. A modernebb technológiát csak akkor érdemes bevezetni, ha gyorsan megtérül, ha több élők munkát vált ki, mint amennyibe kerül. A versenyképesség nö-

velésének nem a beruházás, hanem a költségcsökkentő beruházás az alapja. A magyar munkaerő jelenlegi ára még mindig elég alacsony ahhoz, hogy a költséggazdálkodás talaján sok esetben ne tűnjön érdemesnek termelékenyebb megoldásokkal felváltani.

7.7. A rendszerváltást követően Magyarországról eltűntek a nagy, integrált, saját felvevőpiaccal bíró és önálló technológiafejlesztésre képes vállalatok. A gyenge tőkeerejű kis- és középvállalatok (illetve a globálisan integrált helyi leányvállalatok) ugyanakkor nem tudják önállóan finanszírozott technológiai modernizációval leszorítani a költségeket, így az állandó „költségcsökkentési hajszá” munkabérialapú megoldásának (a termeltetés továbbtelepítésének) esnek áldozatul. A nagyszervezetekben összefogott vertikumok egy ideig képesek lettek volna technológiafejlesztéssel ellenállni a globális piac nyomásának, és később magasabb hierarchiafokon integrálódtak volna a globálisan szerveződő termelési folyamatokba, ahogy ezt a fejlett országok M&A hullámnak „áldozatul esett” vállalati esetei vagy éppen a globalizációs hullámnak viszonylag későn teret engedő Dél-Korea cégeinek esetei mutatják. (Kérdés, hogy a magyar gazdasági szereplők számára az adott korszakban és gazdasági fejlettségi, eladósodottsági stb. szinten milyen mértékben lett volna ez járható út.)

8. Infokommunikációs technológiák és a versenyképesség

8.1. Az infokommunikációs technológiák növekedésben játszott szerepe még nagyon vitatott, nehezen mérhető. A vizsgálatok nagy részénél látható, hogy az infokommunikációs beruházások egyidejű hatása a termelékenységet nem feltétlenül növeli, pozitív hatást csak időbeli késleltetéssel lehet kimutatni, ami 5-10 év is lehet, ekkor viszont a termelékenységre gyakorolt hatás gyakran igen erős.

8.2. Magyarország az infokommunikációs technológiák előállításában a kelet-európai ország-csoporthoz képest kedvező mutatókkal rendelkezik, ennek közvetlen növekedési hatása kimutatható, a használat mutatóiban viszont jelentős lemaradás érzékelhető.

8.3. Az infokommunikációs technológiák teljes körűen akkor fejtik ki termelékenységnövelő és növekedést gyorsító hatásukat, ha más, komplementer beruházásokkal párosulnak, amelyek innovatív szervezeti változásokkal, a munkafolyamatok alapvető átalakulásával járnak. Az infokommunikációs technológiák felhasználásának módja döntően befolyásolja az egyes ágazatok teljesítményét.

8.4. Az állam szerepe ebben a folyamatban elsősorban az infokommunikációs technológiákhoz való diszkriminációmentes hozzáférés biztosítása, aminek elsődleges terepe a használatához szükséges infrastruktúra elérhetősége. A leghatékonyabb eszközök a hozzáférést ösztönző szabályozás, az erőfölénnyel való visszaélés versenypiaci korlátozása és egyre több helyen az infrastruktúra bővítésének központi eszközökkel is történő támogatása (pl. szélessáv elterjesztése).

9. Gazdaságpolitikai javaslatok

9.1. A modernizáció új szakaszában az exogén, transzfervezérelt fejlődésre alapozott versenyképességhez hozzájáruló tényezők további erősítése, fenntartása mellett az eddigi fejlődési pálya szervesítésének feladata kell, hogy előtérbe kerüljön. Ami az exogén, transzfervezérelt pályát illeti, a működőtőke-import előttünk álló szakaszában, modernizációs tőkeigényünk fedezése, illetve szélesebb értelemben az export- és a beruházásvezérelt fejlődésre alapozott versenyképesség fenntartása a korábbiaknál aktívabb gazdaságpolitikát igényel. Miközben a versengő telephelyek között továbbra is késhegyig menő költségverseny folyik – ennek érdekében a fejlett országok központi és regionális költségvetései nem csupán kiadási, de egyre inkább bevételi oldalon is aktív befektetésösztönzést folytatnak, csökkentik a helyi adókat, a bérjárulékokat és a telephelyek egyéb költségeit, – a befektetésösztönzés minőségi paramétereinek is gyorsan növekszik a szerepük. A legjelentősebb működőtőke-vonzási tartá-lékok az infrastruktúra fejlesztésében, az oktatási és képzési (folyamatos továbbképzési) rendszer javításában és a kutatási-fejlesztési tevékenység dinamizálásában rejlenek, amely területek voltaképpen „EU-konform” befektetésösztönzési eszközökkel támogathatók, fejleszthetőek!

9.2. A modernizáció előttünk álló szakaszában ugyanakkor nem csupán a működőtőke-befektetések révén valósul meg a nettó tőkeimport, hanem az uniós források volumenének jelentős emelkedése révén is. 2007 után ennek éves összege elérheti az éves átlagos működőtőke-beruházások volumenét. Az ezen összegekből finanszírozott ráfordításoknak a

tovagyűrűző hatásokkal együtt számított „megtérülése” a versenyképesség erősítésének kiemelkedően fontos külső pillére.

9.3. A kockázati tőke kínálatának növekedése nem jelent automatikusan több befektetést. A kockázati tőke-piac tökéletlenségeinek feloldására az állami szerepvállalás ugyan elvileg lehetőséget nyújt, de a magánszektorbeli résztvevők nélkül felállított befektetési szervezetek csak a tőkehiány átmeneti csökkentését képesek elősegíteni, a kockázati tőke-piac hosszabb távú fejlesztési funkcióját nem tudják ellátni, sőt esetenként a magánszektor kiszorításával annak ellenében is hatnak. Amennyiben viszont az állam ösztönzése nyomán a magánszektorbeli befektetők hajlandók az állam által fontosnak tartott vállalati kört finanszírozni, úgy egyidejűleg teljesülhet a gazdaságfejlesztési funkció és a kockázati tőke-ágazat fejlődése, s ekkor a magánbefektetők idővel átveszik az állam közvetlen szerepét. Így összeegyeztethető a gazdasági hozamelvárás és a gazdaságfejlesztési cél.

9.4. A nyugati tapasztalatok szerint a kockázati tőke-piac fejlesztésére az állam többféle megoldást alkalmazhat. Létrehozhat egy olyan központi alapot, amely befektetéseivel növeli a magántőkealapok forrásait; meghívhat magánszektorbeli befektetőket az általa felállított alapokba; avagy csökkentheti a magánszektorbeli finanszírozók alapjainak működési költségeit, illetve kockázatát. Az állami és a magánszektorbeli befektetők együttműködése, amelyet a magánszektor befektetői számára aszimmetrikus kockázatviselés, illetve a kedvezményekből történő egyenlőtlen részesedés tehet vonzóvá, a kockázati tőke-piac távlati fejlesztése mellett azért is fontos, mert csak ez biztosíthatja az üzletileg életképes, perspektivikus projektek politikai befolyástól mentes kiválasztását, a finanszírozás időtartamának választási ciklusoktól független meghatározását, valamint a befektetések kezelésével megbízott menedzserek megfelelő ösztönzését.

9.5. Ami az eddigi fejlődési pálya szervesítését, „endogenizációját” illeti, ezt szolgálja a transznacionális vállalatok magyarországi termelési-szolgáltatási hálózatának erősítése, a kis és középvállalatok hálózatosodásának támogatása. Ugyanezt a célt szolgálja a regionális egyensúlytalanságok mérséklése, elsősorban a nagy infrastrukturális projektek megvalósítása, illetve a fejlődés tovaryűrűző hatásainak erősítése révén.

9.6. A fejlődés szervesülését mutatja, ha a gazdaság széles körében figyelhető meg az iparágon belüli „feljebb lépés” tendenciája, mégpedig három értelemben: (1) átállás egyre tudásintenzívebb termékekre és munkafolyamatokra az adott iparágban és a globális termelési hálózaton belül; (2) a helyi hozzáadott érték növelése, a helyi beszállítások, a helyi hálózatalakotás segítségével; (3) az iparágban belüli hozzáadott érték növelése azzal, hogy a helyi leányvállalatok a termelés mellett tudásintenzív stratégiai üzleti funkciókat, belső (hálózaton belüli) és külső szolgáltatásokat, valamint koordinációs funkciókat is elvállalnak.

9.7. A szervesülést szolgáló állami fejlesztési és befektetésösztönzési politikának olyan területekre érdemes koncentrálnia, amelyeket a külföldi cégek nem tudnak és/vagy nem kívánnak fejleszteni. Ezek általában nem mobil tényezők, vagyis a versenyképesség olyan tényezői, amelyeket a külföldi cégek nem tudnak „magukkal hozni”. Konkrétan, a képzettség és a készségek hazai színvonalának emelésében, a kutatási-fejlesztési intézmények és az infrastruktúra fejlesztésében, a hazai beszállítók, sőt általában a hazai vállalatok technológiai szintjének emelésében, a tevékenységüket segítő intézmények és szolgáltatások fejlesztésében a hazai gazdaságpolitikának kell aktív szerepet vállalnia.

9.8. A K+F-tevékenység és -intézményrendszer fejlesztése nem az *ad hoc* forrásjuttatás volumenének bővítésével vagy akár az ún. Barcelona-cél (3%-os K+F-kiadás/GDP-arány 2010-re) mechanikus érvényesítésének törekvésével, hanem a kormány által elfogadott, explicit innovációs stratégia keretében, a nemzeti innovációs rendszer (NIR) szemléletében kell, hogy megvalósuljon. A NIR-szemlélet érvényesítése tehát nem a felsőoktatási és a K+F-szervezetek bőkezűbb finanszírozását jelenti (bár erre is szükség van természetesen), hanem alapvető szerkezeti, szervezeti és személetbeli változtatásokat: (i) világos stratégiai elképzelések kidolgozását, (ii) a szakpolitikák és ennek megfelelően a különböző minisztériumok jelenleg szétforgácsolódo erőforrásainak, valamint az állami és a magán erőforrásoknak az összehangolását.

9.9. A K+F-, az innováció-, az oktatási/képzési, az ipar-, a versenypolitikai, a beruházási, a befektetésösztönzési, a területfejlesztési és a foglalkoztatáspolitikai, valamint a monetáris és

a fiskális döntések mind-mind jelentősen befolyásolják a magyar gazdaság és társadalom innovációs készségét, ezért ezen szakmapolitikák kidolgozását, bevezetését és végrehajtását a jelenleginél lényegesen hatékonyabban kell összehangolni. A NIR-szemlélet éppen a szakpolitikák közötti összefüggéseket állítja a középpontba, ezért megfelelő elemzési, döntés-előkészítő keretet kínál a felzárkózási stratégia kidolgozásához.

9.10. Mint ahogy ezt számos sikeres felzárkózó ország (elsősorban Írország) példája bizonyítja, a fenntartható versenyképesség belpolitikai és társadalmi konszenzust, politikai ciklusokon átívelő kontinuitást és folyamatos társadalmi kommunikációt igényel. A versenyképességhez szükséges reformok (elsősorban az államháztartás nagy elosztórendszereinek reformjának) megvalósításához elengedhetetlen a társadalom támogatásának megszerzése, az elmúlt években erőteljesen megfertőzött és eltorzított társadalmi tudat „rendbetétele”.

* * * * *